

Alkoholundervisningen i Sverige

Ulla Marklund

Artikeln beskriver hur alkoholundervisningen i Sverige har utformats och förändrats från den första skräckpropagandan i mitten av 1800-talet till nutidens inriktning på hälsofostran och medvetandegörande pedagogiska metoder. Vissa undervisningsmetoder, som författaren själv utarbetat och/eller utvärderat, beskrivs mer ingående.

Ulla Marklund har tidigare varit verksam vid Institutionen för pedagogik, Göteborgs universitet, men är från våren 1989 knuten till Nordiska hälsovårdshögskolan i Göteborg, Institutionen för samhällsmedicin. Hennes doktorsavhandling handlade om metoder för och effekter av drogundervisning.

Den tidiga alkoholinformationen

Kraven på att det skall bedrivas alkoholundervisning i skolan är lika gamla som folkskolan. 1842 kom det stadgar för kommunerna om obligatorisk allmän folkundervisning. 1846 sändes en petition från detta års nykterhetsmöte med krav om nykterhetsundervisning i denna skola (1). Det skulle dock dröja ända till 1888 innan något statligt åtagande gjordes om den sk nykterhetsundervisningen i skolan. I en motion till riksdagen hade man begärt statsbidrag till nykterhetsrörelsen, pengar som beviljades men enligt beslut endast fick användas för skriftspridning. Riksdagen tillsatte en kommission, som utlyste en pristävling vars resultat blev häftet "Nykterhetsskrifter". Detta spreds gratis. I häftet ingick Magnus Huss' "Varningsord mot brännvinsbruk och dryckenskap". Ett kungligt cirkulär utsändes med påbud att dessa "varningsord" skulle anslås i samtliga landets skolor. I och med detta hade vi fått den första anvisningen om alkoholundervisning i skolan och även det första "läromedlet" (2).

"Varningsorden" är ett utmärkt exempel på vad som senare inom drogundervisningen kommit att betecknas som skräckpropaganda. I nio punkter behandlas olika hemska följder av dryckenskap och varningsorden avslutas med följande upprop: "YNGLINGAR! BARN! I hafven nu blifvit upplysta om dessa hemska följder af berusande dryckers bruk och missbruk; I kunnen vara förvissade om att de ej äro öfverdrivna, utan alla grundade på sanning och verklighet. Flyn därför såsom en fiende så för kropp som för själ den förledande frestaren, under hvad namn eller form den än bjudes eder. Framtida olycka och förderf kunna gömma sig på botten af det första glaset." (2, s 100). Målet är uppenbarligen absolutism och det tycks vara de manliga eleverna man vänder sig till.

Redan 1892 kom ett nytt kungligt cirkulär, som innehöll bestämmelser om att "i folkskolor, läroverk och seminarier skulle vid undervisningen i naturkunighet meddelas en efter lärjungarnas fattningsförmåga lämpad undervisning om de rusgivande ämnenas natur och verkningar" (2, s 106). Som underlag skulle man använda en nyskriven bok av fysiologiprofessorn R Tigerstedt: "Om spritdryckerna. För lärare och ungdomens uppfostrare". Denna bok innehåller en saklig och metodisk framställning av sprit-dryckerna och deras verkningar. Nyrén (2) tolkar målen som att barn inte skall dricka alkoholhaltiga drycker och att de som vuxna åtminstone skall avstå från missbruk. Moraliserandet från "varningsorden" har här till stor del ersatts av ett medicinskt och samhällsvetenskapligt innehåll.

1901 hade "Centralförbundet för nykterhetsundervisning bland ungdomen" (CFN) bildats av representanter för samtliga nykterhetsorganisationer. Från 1908 anordnade CFN särskilda kurser för lärare och kom på så sätt att starkt påverka skolundervisningen. De medicinska aspekterna tonades så små-

ningom ner (efter bl.a. kritik från Svenska läkarsällskapet, som inte ansåg att man kunde påbjuda absolutism av medicinska skäl). Efter diverse utredningar kom 1919 års beslut med riktlinjer för CFNs verksamhet, vilka innebar att skolöverstyrelsen tog över ansvaret för alkoholundervisningen.

Under perioden fram till 1919 års undervisningsplan fördes många diskussioner om att nykterhetsundervisningen borde ingå i samhällsläran — ett ämne som dock inte fanns med på folkskolans schema. Därför kom den att stanna kvar inom naturkunnigheten. Den första konsulenten för nykterhetsundervisning och nykterhetsupplysning förordnades nu på skolöverstyrelsen.

1924 utgav skolöverstyrelsen "Handbok i alkoholfrågan" på uppdrag av Kungl Maj:t. Man utarbetade också en "Handledning för lärare vid nykterhetsundervisningen". Så kom 1928 års cirkulär om nykterhetsundervisning: "Denna nykterhetsundervisning skall vara saklig, vederhäftig och objektiv. Den skall vara neutral i religiöst, politiskt och sålunda även i nykterhetspolitiskt hänseende. Vid undervisningen må läraren, med iakttagande av vad nyss sagts, jämväl behandla nykterhetspolitiska frågor och för de unga framhålla betydelsen av personlig avhållsamhet från de alkoholhaltiga dryckerna". Undervisningen skall äga rum på alla skolstadier och "meddelas i naturligt sammanhang med andra undervisningsmoment" (2, s 171). Det föreskrivs även i cirkuläret att undervisning skall meddelas "jämväl om tobaken och kaffet, deras natur och skadeverkningar" (s 172).

1947 inrättades en särskild folkbildningsrotel vid skolöverstyrelsen och till denna fördes de ärenden som rörde nykterhetsundervisning och nykterhetsupplysning. Till denna rotel knöts också konsulenten. Genom denna omorganisation ansågs nykterhetsundervisningen få en starkare organisatorisk ställning (1).

I 1955 års undervisningsplan för folkskolorna är ämnet rubricerat som "Undervisning om narkotiska och stimulerande ämnen". Utöver ett allmänt hållet avsnitt infördes preciserade bestämmelser för olika årskurser och ämnen, främst biologi med hälsolära samt samhällskunskap. Under 1950-talet kom föreskrifter för såväl realskola och gymnasium som flickskolor om att alkoholfrågan ska behandlas inom äm-

net historia med samhällslära. Inom hemkunskapen skulle man även orientera om alkoholfria drycker. 1959 kom "Skolans undervisning i alkoholfrågan. Handledning för lärare". 1963 års läroplan för grundskolan hade i princip samma bestämmelser som 1955 års för folkskolan.

1960-talet och fram till nu

Under 1960-talet skedde stora förändringar i ungdomars alkoholbruk. Det kom alarmerande rapporter om sniffning och narkotika. Skolöverstyrelsen tillsatte en arbetsgrupp, som skulle kartlägga situationen och föreslå åtgärder. En annan arbetsgrupp skulle bevaka ämnet i läroplansarbetet. De bedrev ett omfattande utredningsarbete med enkäter till rektorer, lärare och elever och gjorde innehållsanalyser av läroböcker i biologi och samhällskunskap (3). Begreppet ANT-undervisning (Alkohol, Narkotika, Tobak) ersatte de tidigare beteckningarna och fick en förstärkt ställning i 1969 års läroplan för grundskolan (Lgr 69). I kapitlet om undervisning sägs, att eleverna bör få tillräckliga kunskaper för att "självständigt och under ansvar ta ställning till eget bruk" men också att skolan måste "klart och entydigt framhålla det positiva värdet i att man i första hand under uppväxtåren helt avstår från bruk av alkohol och tobak". I kapitlet om elevvård behandlas orsaker till att eleverna själva använder olika droger. Man talar om kamrattryck, bristande insikter hos föräldrar, alltför starka hämningar, störningar i det känslomässiga förhållandet till omgivningen etc men inte något om de samhälleliga förhållanden, som framhölls så mycket i den offentliga debatten (3).

Alkohol och narkotika blev huvudmoment på alla stadier, i samhällskunskap och biologi på högstadiet, i naturkunskap på mellanstadiet och i hembygdskunskap på lågstadiet. 1971 kom ett supplement med metodanvisningar för ANT-undervisningen.

I 1980 års läroplan betonas återigen skolans fosterande uppgift och alkohol, narkotika och tobak tas upp som särskilt viktiga områden för detta.

Innehåll och resultat

Sedan 1971 har skolöverstyrelsen gjort regelbundna undersökningar av skolungdomars drogvanor, varför man har möjlighet att följa utvecklingen under snart

Tabell 1. Drogkonsumtion

	Pojkar				Flickor			
	1971	1977	1983	1987	1971	1977	1983	1987
Dricker ej	8 %	9 %	19 %	20 %	9 %	7 %	17 %	20 %
Har prövat narkotika	14 %	8 %	5 %	3 %	17 %	8 %	6 %	3 %
Har prövat sniffning	27 %	7 %	8 %	7 %	12 %	6 %	6 %	5 %
Röker	41 %	25 %	15 %	17 %	47 %	40 %	22 %	24 %

två decennier. Undersökningarna görs i årskurs 6 och 9. Tabell 1 visar utvecklingen av drogkonsumtionen i årskurs 9. "Dricker ej" innebär, att man överhuvudtaget inte dricker varken öl, vin eller starksprit (4).

Vad är det som har åstadkommit dessa stora förändringar? Vem kan ta äran åt sig?

Fram till 1960-talet hade man sett alkoholundervisningen som preventiv i den bemärkelsen, att den skulle förbereda för hur man skulle hantera alkoholen som vuxen. Problemen med de ungas eget bruk av alkohol blev akuta först i och med mellanölets tillkomst. Ölet blev lättillgängligt och reklamen riktade in sig på ungdomen. Under 1960-talet ökade bruket av såväl alkohol som hasch och sniffningsmedel och spred sig allt längre ner i åldrarna. Drogbruket blev ett ungdomsproblem, något som även började visa sig i sättet att se på undervisningen.

I Lgr 69 talas i avsnittet om elevvård om orsaker till att ungdomar använder droger. Man tar upp begrepp som kamratträck, hämningar och känslomässiga störningar. Man anser även, att eleverna i undervisningen skall lära sig förstå varför man använder droger.

1971 gjorde jag en "Analys av mål och innehåll för grundskolans undervisning om alkohol, narkotika och tobak". Jag pekade där på vissa motsättningar som förelåg och som är lätta att förstå mot den historiska bakgrund jag ovan skisserat. Vad var egentligen målet?

Kunde man tex säga, att målet var att eleven "under uppväxtåren helt avstår från bruk av alkohol och tobak"? I läroplanen (Lgr 69) hade man inte vågat säga mer än att man ska "framhålla det positiva värdet" i detta. Nykterhetsrörelsens stora inflytande var borta. Eleverna skall ges "förutsättningar att både principiellt och i konkreta valsituationer självständigt

och under ansvar ta ställning till eget bruk". Men man säger inte vilken ställning de bör ta. Får ett sådant ställningstagande utfalla olika för olika elever trots att vi har en lagstiftning, som innehåller klara åldersgränser vad gäller alkoholen?

Hänsyn till många föräldrars inställning att man bör "lära sina barn handskas med spriten" genom att bjuda dem hemma gjorde att man hade svårt att enas om hur målet för alkoholundervisningen skulle formuleras (skolöverstyrelsens arbetsgrupp för supplementarbetet utgjorde min referensgrupp). Till slut godkändes följande formulering: "Eleven skall inte dricka alkohol i berusningssyfte".

En annan stötesten var frågan om i vad mån man i undervisningen skulle behandla även de sidor av drogbruket, som människor upplever positivt. Detta blir en nödvändig konsekvens av en undervisning, som skall förklara *varför* man använder droger.

Forskning om drogundervisning

I USA hade man upplevt problemen med ungdomars tilltagande drogbruk tidigare än i Sverige. Man hade mött problemet med en intensiv satsning på olika informationsprogram men började misströsta om metodens effektivitet. Nedanstående citat kan tjäna som exempel på all den kritik, som i början av 1970-talet riktades mot drogundervisningen:

"The drug educator of the 1960's had a lot in common with Christopher Columbus. Both were seeking a newer world, but then again, both started out not knowing where they were going; both ended up not knowing where they had been, and both did it all on government money" (5, s 203).

1973 gavs det ut en handbok om drogundervisning i USA, i vilken man redovisar olika forskningsprojekt kring drogundervisningens resultat (6). Man kunde

.....
För första gången tvingades man ifrågasätta kunskapens effektivitet i alkoholundervisningen.
.....

peka på, att många informationsprogram ökade elevernas intresse för att pröva på olika sorters droger. De som använde droger hade mer liberala attityder till drogbruk men ofta också mer kunskaper om droger. För första gången tvingades man ifrågasätta kunskapens effektivitet i alkoholundervisningen.

Författarna till den amerikanska handboken menar, att man måste börja ifrågasätta såväl mål som undervisningsmetoder. Det vanliga är, att man har ett trefaldigt mål, som innebär att öka elevens kunskaper om droger samt påverka hans attityder och beteende. Det enda man dittills hade riktat in sig på i undervisningen var dock kunskaperna med ett underförstått antagande om att attityd- och beteendeförändringar skulle bli en mer eller mindre automatisk följd av kunskapsökningen. Sedan detta antagande inte visat sig hålla måste man söka efter andra inriktningar på undervisningen. I den amerikanska handboken rekommenderar man en undervisning, som angriper orsakerna till drogbruket. Man vill att den skall:

förbättra individens självförtroende
öka individens deltagande i sysselsättningar som är alternativ till drogbruk
öka individens förmåga att klargöra sina värderingar
öka individens förmåga att fatta beslut

Här speglas uppfattningen, att det viktigaste är att komma åt orsakerna till drogbruket. Kunskapen om drogerna och deras verkningar får vika för kunskaper om människan och hennes sätt att hantera olika situationer. Det är alltså inte en fråga om kunskapens vara eller inte vara utan om innehållet i kunskapen, vars tyngdpunkt förskjuts från drogen till människan. En genomgång av internationella forskningsresultat återfinns i Marklund (7).

Utvecklingen i Sverige

I Sverige fanns ett stort intresse av att utveckla ANT-undervisningen. Den internationella forskning jag presenterade under senare hälften av 1970-talet

(8.9.10.11) väckte livliga diskussioner och det uttalades farhågor om att det fanns risk för att man helt slutade undervisa om drogerna och deras verkningar för att enbart ägna sig åt de nya sk affektiva metoderna.

1978 påbörjades ett stort upplagt fortbildningsprojekt för skolpersonal om alkoholfrågor (12). Ett fortbildningslag från varje län skulle utbildas för att sedan i sin tur hålla kurser för skollag ute i sina kommuner. I denna fortbildningssatsning lanserades de nya undervisningsidéerna komprimerade till en enda metod, på svenska kallad Aktiva värderingar (13). I fortbildningslagen deltog bl a ANT-konsulenter på länskolnämnderna. Eftersom de har att svara för att föra ut nya undervisningsmetoder på skolorna kom just denna metod att prägla alkoholundervisningen under hela 1980-talet. Dessa personer anlitas också ofta av centrala myndigheter för planering av informationsinsatser av olika slag, varför metoden inte bara sprids till skolorna. Metoden går i all enkelhet ut på att man med hjälp av olika diskussionsuppgifter och gruppövningar underlättar för eleverna att klargöra sina egna värderingar och se vad de påverkas av. Den ligger väl i linje med Lgr 69 genom att vara förment värderingsfri: man skall inte försöka påverka vilka värderingar eleven har, bara hjälpa honom klargöra dem.

1980 och 1981 genomförde centrala myndigheter två stora opinionsbildningskampanjer, "Aktion mot Alkoholfrågan - Stoppa langningen" samt "Aktion mot droger". Målgrupp var särskilt föräldrar och tonåringar. De centrala satsningarna i form av annonser, bioreklam odyl kombinerades med en mängd lokala aktiviteter. Det skolmaterial som framställdes var starkt präglat av idéerna om en undervisning, som skulle medvetandegöra eleverna. Under denna period minskade ungdomarnas alkoholkonsumtion och det förefaller som om även föräldrarna blev mer restriktiva med att köpa ut alkohol till sina ungdomar.

Elever som undervisare

En populär undervisningsmetod, som i Sverige initierades av Ungdomens nykterhetsförbund redan på 1960-talet, är att använda elever som lärare i alkoholundervisningen. Man specialutbildar utvalda elever,

oftast på internatkurs, och låter dem sedan undervisa yngre elever eller sina egna klasskamrater. Den goda tanken bakom är att på detta sätt komma åt och i positiv mening tillgodogöra sig den viktiga kamratpåverkan. Utvärderingar av verksamheten visar dock, att den stöter på en hel del problem. Efter att ha studerat olika typer av "drogpilot"-utbildningar (det finns sju delrapporter från projektet) diskuterar jag i slutrapporten de problem som föreligger och ger vissa rekommendationer för fortsatt verksamhet (14):

"En veckas internatutbildning ger möjlighet till en mycket intensiv påverkan på deltagarna. Undersökningar visar också, att de som utbildas till droginformatörer själva inte bara får nya kunskaper utan också påverkas både vad gäller attityder och beteende. De har i allmänhet dessutom en mycket positiv inställning till upplevelserna under själva internatkursen. Om de ges rimlig hjälp med förberedelserna för den undervisning de ska bedriva kan även den erfarenheten vara både nyttig och rolig. För droginformatörernas egen del finns alltså mycket positivt att säga om verksamheten.

Det första problem jag vill ta upp är vem som ska utbildas till droginformatör. Utifrån det ovan sagda borde det självklara svaret vara den som bäst behöver det, den som är i riskzonen vad gäller eget drogmissbruk eller som skulle behöva alla de positiva upplevelserna av andra skäl. Om man ser utbildning av droginformatörer som ett led i skolans allmänna drogförebyggande verksamhet vore det rimligt att välja deltagare utifrån sådana kriterier.

Om man vidhåller, att droginformatörernas främsta uppgift är att påverka andra måste man göra klart för sig *vilka* andra det gäller. Tror man att drogläraren är viktig som modell för elever på mellanstadiet kan det vara idé att ersätta den vanliga läraren med en attraktiv, drogfri äldre elev. Då eleverna väljs ut är det dock viktigt att tänka på, att de som är populära

bland sina jämnåriga på högstadiet inte med säkerhet är de bästa modellerna för yngre elever. Man kan gärna låta högstadieeleverna välja ut droginformatörerna, men måste då påpeka att de ska välja dem som de skulle ha velat likna, när de var ett par år yngre.

Det är viktigt, att dessa droginformatörer på mellanstadiet har ett bra undervisningsmaterial att presentera och att de är väl förberedda för sin uppgift. Jag kan dock inte se, att det finns någon anledning att skicka dem på en veckas internatkurs för att lära sig detta.

Om droginformatörerna skall påverka sina klasskamrater krävs en ingående diskussion om vilka elever man är mest angelägen om att påverka. Det blir nödvändigt att analysera vänskaps- och umgängesmönstren i klassen. Först när detta är klart kan man börja diskutera vilka elever, som har bästa förutsättningar att påverka just dem man vill nå. Om man nu inte kommer fram till, att man skall satsa resurserna på just de behövande eleverna istället för att gå omvägen över deras kamrater. Vill man komma åt ett allmänt drogpositivt klimat i en klass och inte har möjlighet att ta med hela klassen på kurs är en sådan analys av klassmönstret också till stor nytta.

Då påverkan skall gälla jämnåriga kamrater är lärarrollen mycket tveksam. Droginformatörerna bör förberedas på att hantera konkreta situationer, där de ska våga stå för en drogfri linje bland kamraterna. Frågan om den egna drogfriheten är ett problem i urvalet av lämpliga elever. De som själva är helt drogfria umgås oftast inte med eller är vän med dem som röker eller dricker. Idealet är att välja ut dem som har en stark position i ett rökande och/eller drickande gäng, påverka dem till drogfrihet under kursen och hysa den fromma förhoppningen att de trots detta kan behålla sin position i gruppen när de kommer tillbaka – och påverka de andra. Den första svårigheten blir att få med de utvalda eleverna på kursen – de är förmodligen inte så intresserade av att axla denna roll. Det vore säkert lättare att få med hela gänget – och då är vi tillbaka till resonemanget om att reservera internatutbildningen för sådana, som behöver den för sin egen skull.

Frågan om elever som droginformatörer kan inte ses frikopplad från frågan om vad som är en effektiv drogundervisning. Vi vet att det inte räcker med att

.....
Frågan om den egna drogfriheten är ett problem i urvalet av lämpliga elever. De som själva är helt drogfria umgås oftast inte med eller är vän med dem som röker eller dricker.
.....

.....
Vi vet att det inte räcker med att presentera fakta om droger och deras skadeverkningar. Det räcker inte oberoende av vem som presenterar dessa fakta.
.....

presentera fakta om droger och deras skadeverkningar. Det räcker inte oberoende av vem som presenterar dessa fakta. De undervisningsprogram som visat sig mest framgångsrika (de finns nästan samtliga inom tobaksområdet) innehåller en kombination av kunskaper om vad som påverkar en och träning i att stå emot påverkan. Det förefaller som om det inte spelar så stor roll *vem* som undervisar så länge undervisaren behärskar programmet och det är ett bra program. Innehållet i undervisningen är alltså viktigare än läraren. Detta kan kanske ge anledning att använda sig av nya kriterier när man värderar elever i rollen som droginformatörer. Elever är ofta betydligt mer villiga än lärare att genomföra ett undervisningsprogram precis som det är planerat, de utgör en billig arbetskraft, de har själva stor nytta av den kunskap och undervisningserfarenhet de får. Det gäller bara att hitta de administrativa formerna för verksamheten – och det bästa tänkbara undervisningsprogrammet.”

Majoritetsmissförståndet

Det finns en stor enighet om att kamratpåverkan är ett viktigt skäl för ungdomars drogmissbruk. Inte lika ofta talar man om den som ett viktigt skäl för att *inte* använda droger – dvs i alla de fall där kamraternas inställning till droganvändning är negativ. Ett forskningsprojekt om ungdomar och alkohol har tagit fasta på hur uppfattningen om kamraters alkoholbruk kan påverka den egna inställningen och bruket (7).

Det finns bland ungdomar en utbredd missuppfattning om de jämnårigas drogbruk, kriminalitet, sexualvanor, kort sagt om allt man inte diskuterar öppet. Dessa missuppfattningar innebär alltid, att man tror ”de andra” har mycket mer avancerade vanor än man har själv. En sådan missuppfattning kan rimligen leda till, att man försöker leva upp till vad man tror är de ”vanliga” normerna, dvs man röker eller dricker mer

än vad man annars kanske skulle ha gjort.

I en kartläggning av 4 500 högstadieelevers alkoholvanor m m ställde jag inte bara frågor om de egna vanorna och attityderna utan parallellt med dessa även om de jämnårigas. Resultaten från denna enkät användes sedan som utgångsmaterial i ett läromedel om alkohol: ”Majoritetsmissförståndet – samtalsmaterial för högstadiet om kamratpåverkan och alkohol” (15). I detta får eleverna jämföra sina egna alkoholvanor med sina klasskamraters respektive övriga jämnårigas (de 4 500 som ingick i enkätundersökningen). De får diskutera orsakerna till missförstånden, dvs sådant som att många skryter med hur mycket de dricker eller helt enkelt låtsas vara fulla. På motsvarande sätt får de diskutera orsakerna till att de dricker. De egna skälen uppges vara, att det smakar gott och hör till när det är fest – medan de skäl man tillskriver sina jämnåriga lika ofta är kamratpåverkan och rädsla för att verka feg.

Majoritetsmissförståndet har blivit ett mycket använt begrepp i drogundervisningen. Det är lätt att förklara och visa för elever, det är tillämpligt på många olika områden, det ger de flesta människor aha-upplevelser.

Föräldrarnas roll i alkoholföstran

Ett annat resultat från enkätundersökningen med 4 500 högstadieelever gällde föräldrarnas bjudvanor (7). Jag kunde visa att de elever, som blev bjudna på alkohol i hemmet, mycket oftare än övriga elever tillhörde högkonsumenter av alkohol. I alkoholundervisningen för elever men kanske framförallt på föräldramöten har dessa resultat presenterats och diskuterats. En i dagarna aktuell satsning från socialstyrelsen och Hem och skola (studiematerialet Gränslandet) bygger bl a på detta material. Forskningsresultaten redovisades redan 1983 som del i min doktorsavhandling (7) men har i dagarna presenterats i mer lättillgänglig form (16).

Det som var problem redan i Lgr 69, dvs hur man skulle hantera frågan om föräldrars bjudvanor, har hela tiden haft stor aktualitet i undervisningen, men den ”officiella” synen har blivit tydligare. Man går numera klart ut med budskapet, att man inte ska bjuda sina barn på alkohol.

Den aktuella situationen

Skolöverstyrelsens syn på alkoholundervisningen beskrivs i SÖ:s handlingsprogram för Hälsofostran i skolan (1981). Drogundervisningen skall ingå som en del i hälsofostran. "Basen i hälsoarbetet bör vara ett samlat program av aktiviteter i och utanför undervisningssituationen där man utgår från det friska och arbetar för att stärka det. Till detta läggs ett program av åtgärder mot vissa hälsorisker." Vad beträffar innehåll och undervisningsmetoder sägs: "Eleverna bör få såväl ökade kunskaper i hälsofrågor som möjlighet att klargöra sina egna värderingar."

Det mest aktuella officiella dokumentet från skolöverstyrelsen är ett servicematerial kallat Meningsfull ANT-undervisning. I detta betonas ANT som en del av skolans hälsofostran. Där ges exempel på hur man kan utforma lokala arbetsplaner, hur man använder aktiva värderingar i samband med studiedagar och i planeringsgrupper, hur samarbetet med Hem och skolan kan utformas och även hur själva undervisningen kan planeras och genomföras. De affektiva undervisningsmetoderna ges en framträdande plats. Undervisningsmaterial som bygger på dessa principer har utarbetats av skolöverstyrelsen och socialstyrelsen och föreligger nu för samtliga skolstadier inklusive gymnasieskolan.

Den starka tillbakagången av ungdomars alkoholkonsumtion, som skett under 1980-talet, tycks bestå vad gäller grundskolan. Det förefaller dock vara så, att alkoholkonsumtionen ökar i lite högre åldrar, vilket motiverar en starkare satsning på undervisningen i gymnasieskolan.

Till slut är det på sin plats med en brasklapp: Den utveckling och den undervisning jag beskrivit är sedda ur ett forskarperspektiv. Min beskrivning handlar om, hur man önskar att det ska se ut från mer eller mindre central nivå, den nivå som är intresserad av forskningsresultat och nya undervisningsidéer. Hur mycket som sedan i praktiken slår igenom i klassrummen är det mycket svårt att få en uppfattning om. Under sista året har några av länens ANT-konsulenter påbörjat kartläggningar av hur alkoholundervisningen i deras respektive län ser ut i praktiken, dvs ute på de enskilda skolorna. Skolöverstyrelsen har också initierat analyser av vad läroböckerna innehåller om alkohol. Det är rimligt att tänka sig att den

lärare, som inte är specialintresserad av drogfrågor, i hög grad använder sig av det som står i läroboken. Det framstår därför som en viktig framtida uppgift att söka påverka innehållet i läroböckerna om man vill förändra alkoholundervisningen.

REFERENSER

1. *Elmér, Å.* (1961): Nykterhetsupplysning i Sverige 1888 – 1961. Stockholm: Centralförbundet för nykterhetsundervisning
2. *Nyrén, K.* (1983): Drogundervisning i samhällsperspektiv, Skolans undervisning i alkoholfrågan fram till år 1928. Rapport 6. Högskolan för lärarutbildning i Stockholm. Institutionen för pedagogik
3. *Elmér, Å.* (1983) CAN 1961–1981: Stockholm: Norstedts Tryckeri
4. CAN (1988) Rapport 88. Alkohol- och narkotikautvecklingen i Sverige. Stockholm: Centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning
5. *Horan, J.* (1974): Outcomes in drug education. Review Educational Research, 44, 203–211
6. *Abrams, A., Garfield, E. & Swisher, J.* (red) (1973): Accountability in drug education – a model for evaluation. Washington: The Drug Abuse Council Inc.
7. *Marklund, U.* (1983): Droger och påverkan. Eleveanalys som utgångspunkt för drogundervisning. Göteborg: Acta Universitatis Gothoburgensis
8. *Marklund, U.* (1977): Om målbeskrivning och utvärdering i ANT-undervisning. Alkohol och narkotika, 8, 16–19
9. *Marklund, U.* (1978): Ett internationellt projekt i ANT-undervisning. Folksam, 5, 14–15, 21
10. *Marklund, U.* (1978): Forskning och drogundervisning. Rapport 2 från TSA:s Litteraturgrupp. Stockholm: Centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning
11. *Marklund, U.* (1979): Nya metoder i drogundervisningen. Föreläsning vid XI:e Nordiska skolhälsovårdskongressen. Stencil. Pedagogiska institutionen, Göteborgs universitet.
12. *Marklund, U.* (1979): Aktiva värderingar. Fortbildning av skolpersonal i alkoholfrågor. Alkohol och narkotika, 5, 5–7
13. *Steinberg, J.* (1978): Aktiva värderingar. Stockholm: Askild & Kärnekull Förlag AB
14. *Marklund, U.* (1988): Elever som droginformatörer – är det något att satsa på? Projekt EDIF, rapport 8: Slutrapport. Institutionen för pedagogik. Göteborgs universitet
15. *Marklund, U.* (1981): Majoritetsmissförståndet. Samtalsmaterial för högstadiet om kamratpåverkan och alkohol. Stockholm: Folksam
16. *Marklund, U.* (1989): Bjud inte! Barn, 1, 7–19